

Rubén Gallo

Freud és Mexikó: feljegyzések egy történethez*

1. Mexikó Freud-képe: az olvasók

Freud első mexikói olvasói között találjuk Salvador Novo költőt, aki nem volt még húsz éves, amikor olvasni, majd írni kezdett a pszichoanalízisről. Azon írók körébe tartozott, akik elsőként ismertették meg Freud szövegeit a nem szakmai közönséggel. A húszas évek folyamán Novo szinte falta Freud könyveit, és számos pszichoanalitikus témájú műről jelentetett meg recenziót az *El Universal Ilustrado*-ban, s emellett több fővárosi lapban. A költő halála után, otthonában – más könyvek mellett – hátramaradt a Freud *Összes műveit* tartalmazó, valaha Novo tulajdonát képező kötetek sora: telis-tele a költő kézzel írott megjegyzéseivel. Novo a fiatalkori műveire olyannyira jellemző fekete humorral olvasta és kommentálta Freudot is: amikor a bécsi professzor egy, a perverzióról értekező tanulmányában rámutat arra, hogy „Sok olyan ember van, aki egész életére megtartja a székelés közben érzett kényeztetést”¹, Novo a lapszélre gyorsan feljegyzi: „Az írók!” Majd amikor Freud doktor azt fejtegeti, hogy a lábfetisiszták perverziójában „csak a piszkos és rossz szagú láb szerepel nemi tárgyként”², Novo – ismét a lapszálon – felkiált: „Ohh!” – így figurázva ki a kor tisztasági asszonyának megbotránkozását a pszichoanalitikus által felidézett kép vulgáritásán.

Novo több pszichoanalitikus elméletet is beemelt írásaiba. Talán *La estatua de sal* (A sószobor) című önéletrajzát tarthatjuk leginkább freudi művének. Könyve annak a „hiábavaló igyekezetnek” a felidezésével kezdődik, amelyet önmaga analizálásának érdekében tett, majd homoszexuális kalandjai szinte végtelen sorának leírásával folytatódik. Nem lenne hajánál fogva előráncigált ötlet, ha ezt a művét önanalízis-

* Eredeti megjelenés: Rubén Gallo: Apuntes para una historia de Freud en México. *Letras Libres*, 2010. aug. 31.

Forrás: <https://www.letraslibres.com/mexico/libros/apuntes-una-historia-freud-en-mexico>

Jelen szöveg rövid összefoglalója a *Freud's Mexico: Into the Wilds of Psychoanalysis* című, a MIT Press Kiadó (Cambridge, Massachusetts) által 2010-ben megjelentetett könyvemnek. R. G.

Rubén Gallo itt hivatkozott könyve második részében számos – e recenziójában nem említett – tény, tevékenységet is vizsgál, amelyek Freudot Mexikóhoz fűzték. Többek között: az analitikus felnőttkori spanyol tanulását, műgyűjteményébe prekolumbián művészeti alkotások vásárlását, az általa olvasott mexikói szerzőket, és nem utolsósorban több, az *Álomfejtés*-ben elemzett, Mexikóval kapcsolatos álmát, amik azért is különösek, mert ő maga a valóságban soha nem lépett Mexikó földjére. (*A ford.*)

¹ Sigmund Freud: *Bevezetés a pszichoanalízisbe*. Gabo Kiadó, Budapest, 2006, 258.

² Sigmund Freud: Három értekezés a szexualitás elméletéről. In: Sigmund Freud: *A szexuális élet pszichológiája*. Cserépfalvi, Budapest, 1995, 56. o., 25. lj.

kísérletként olvasnánk. Mint ahogy Freud is analizálta önmagát: saját álmainak 1900-ban publikált feltárásával. Ám míg Freud az álmait elemzi, Novo tanulmánya a fiatakorát meghatározó csábításokra fókuszál. Emlékiratainak nyugodtan adhatnánk a *Kalandfejtés* címet is.

Egészen másfajta olvasóra lelt Freud a filozófus Samuel Ramosban, aki 1934-ben publikálta *Perfil del hombre y la cultura en México* (Mexikó emberi és kulturális keresztmetszete) című könyvét, melyben egy egész fejezetet szentel „A mexikói lelkiakat pszichoanalízisé”-nek. Ez volt az első kísérlet a bécsi iskola tanainak alkalmazására a mexikói identitás meghatározása körül kialakult vitákban. Ramos ebben meglepő következtetésre jut: a mexikói lelkiakat – szerinte – a „kisebbségi komplexus” határozza meg. A filozófus ezt az érvelését nem Freud, hanem egy volt tanítványa, Alfred Adler elméletére alapozta, aki 1911-ben szakított Freuddal, hogy nyilvánosságra hozza saját pszichológiai elméletét a „szervi kisebbségről”. Ramos 1927-ben járt Európában: akkor ismerte meg Adlert, akinek elmélete lenyűgözte.

Freud másik neves olvasója Octavio Paz volt. Ő a negyvenes évek végén, Párizsban olvasta Freud és Ramos műveit is. E két, egymástól annyira különböző szerző hatása alatt kezdte el írni *El laberinto de la soledad* (A magány labirintusa) című művét. Ezt a tanulmányát Paz részben válasznak szánta Ramos felvetésére: szerinte nem a kisebbségi komplexus, hanem a magány a mexikói lelkiakat meghatározó eleme. Claude Fell *Postdatában* leközölt interjújában Paz elmondja, hogy az után vette a bátorságot *A magány labirintusának* megírásához, hogy elolvasta Freud *Mózes és az egyistenhit* című (utolsó) művét, amely néhány hónappal a bécsi analitikus 1939-ben bekövetkezett halála előtt jelent meg. *A magány labirintusa* megírásával. Paz ugyanazt szerette volna elvégezni Mexikó vonatkozásában, amit előzőleg Freud a zsidó néppel kapcsolatosan: egy kultúra gyökereinek és szimbolikus megszületésének értelmezését. Freud a maga judaizmus-történetét Ehnaton fáraóval kezdi; Octavio Paz a spanyol hódítást és a két kultúra összeütközéséből eredő traumákat tekinti kiindulópontnak. Freud férfit választ története hőseül; Paz nőalakot: doña Marinát³, a női minőségnek is fontosságot tulajdonítva Mexikó történelmében.

Igazi talány, hogy Paz, a 20. század első felének legnagyobb formátumú mexikói Freud-olvasója vajon miért nem beszél a későbbiekben a pszichoanalízisről? Míg *El arco y la lira* (Íj és lant) című esszéjében megfogalmazza kételyeit azzal kapcsolatban, hogy a pszichoanalízis a költészet mibenlétének érdemi megértésére alkalmas eszköz volna, majd később a *Vislumbres de la India* (India visszfényei) című esszékötete lapjain rövid utalást tesz az egyistenhit freudi elméletére, addig az általa alapított *Plural* és *Vuelta* című lapok hasábjain már szinte alig említi Freud nevét.

Vajon miért távolodik el ennyire egy, az első művei megírását erőteljesen inspiráló szerzőtől? Meglehet, hogy nem is Freudtól tartja távol magát, csupán a freudistáktól, legfőképpen a hatvanas években Mexikóba érkező argentin pszichoanalitikusoktól, akik olyan éktelen nyakatekert analitikus szakzsargont hoznak magukkal, hogy az

³ Más néven La Malinche, az Hernán Cortés által leigázott területekről származó indián asszony, Cortés segítője, tolmácsa, későbbi felesége (*A ford.*)

nagy valószínűséggel sérti a letisztultságot a műveiben (is) mindenképp elé helyező Octavio Paz nyelvi érzékenységét.

De Freudnak az eddig említett alkotóknál extravagánsabb olvasói is voltak Mexikóban: köztük Frida Kahlo, aki 1945-ben *Mózes* címmel készítette el festményét a bécsi mester *Mózes és az egyistenhit* című műve alapján. (Kahlo és Paz!: szinte semmi közös nem volt bennük, mégis ugyanazzal a csodálattal adóztak Freud utolsó művének. Vajon mit mondtak volna egymásnak, ha megadatik, hogy Freudról, Mózesről és a monoteizmusról beszélgessenek?)

1940-ben Trockij gyilkosának, Ramón Mercadernek ügyét Raúl Carrancá de Trujillo bíróra osztották ki, aki Freud lelkes olvasójaként már korábban is küzdött azért, hogy a pszichoanalízis nyújtotta lehetőségeket felhasználják a mexikói igazságszolgáltatásban. Kísérletének részeként Ramón Mercadert arra kötelezte, hogy intenzív – napi hatórás, heti hatnapos, hat hónapon át tartó – pszichoterápián vegyen részt. Ennek eredménye két vaskos dosszié volt a gyilkos személyiségéről, tudatos és tudattalan működéséről, melyek alapján a bíró arra a következtetésre jutott, hogy Mercader aktív Ödipusz-komplexusa folytán ölte meg Trockijt, s ez a következtetése nyomtatásban is megjelent a mexikóvárosi lapokban.

Remedios Varo festőnő is Freud-olvasó volt. 1960-ban festette *Mujer saliendo del psicoanalista* (Az analitikustól távozó nő)⁴ című képét, amellyel komikus láttelepet ad a pszichoanalízisnek a polgárság mindennapjaiban betöltött szerepéről.

Azonban Freud legkülönösebb mexikói olvasója minden kétséget kizáróan Gregorio Lemercier atya volt, egy Cuernavacához közeli faluban, Santa María Acuatitlánban „pszichoanalitikus kolostort” életre hívó szerzetes. Kezdeményezése a katolicizmus megreformálására tett avantgárd kísérletként később világhírűvé vált. Lemercier meghívott a kolostorába két analitikust – Gustavo Quevedót és Frida Zmundot –, hogy ott az összes szerzetes részvételével közös terápiás üléseket tartsanak. Ezek eredményeképpen a páter később megjelentette *Diálogos con Cristo: monjes en psicoanálisis* (Beszélgetések Krisztussal: szerzetesek pszichoanalízisben) című könyvét, amely sajnálatos módon nemcsak a Vatikán, hanem a Szent Inkvizíció Szent Hivatala tudomására is jutott. Az utóbbi ítélete után az egyház eltiltotta Lemerciert attól, hogy Freud nevét – akár nyilvánosan, akár szűk körben – kiejtse. Lemercier ekkor kilépett az egyházból, és Freudot választotta: korábbi kolostorában felállította az *Emmaus Pszichoanalitikus Intézetet*. Vicente Leñero drámaíró *Pueblo rechazado* (Az eltagadott falu) című darabjában dolgozza fel ezeket az eseményeket. A bemutató 1968-ban, a Tlatelolco-i vérengzés⁵ után néhány héttel volt.

2. Freud Mexikó-képe

Vajon mit gondolt volna Freud az ő mexikói olvasóiról, és elméletének ilyen széttartó gyakorlati alkalmazásáról? Frida Kahlo és Remedios Varo képeiről? A pszichoanalízis eredményeinek felhasználásáról a mexikóiság öndefiníciójáról

⁴ Jelenlegi helye: Modern Művészetek Múzeuma, Mexikóváros.

⁵ A '68-as diáklázadások egyik tüntetésének vérbefolytása Mexikóváros központi terén. (A ford.)

folytatott vitákban? Vagy egy bencés kolostorban folyó pszichoanalitikus gyakorlatról? Mindez valószínűleg teljesen kívül esett volna érdeklődési körén.

Mégis: a 19. század végi Bécsben élő Freud mindennapjaiban nagyon is jelen volt Mexikó. 1856-ban született, és alig volt 11 éves, amikor Querétaróban meggyilkolták honfitársát, Habsburg Miksa császárt. Freudot is ugyanúgy megrázta a korabeli újságokban *Kaisertragödie*-ként aposztrofált esemény, mint korának minden más osztrák állampolgárát. Ám a Mexikó és a Habsburg Birodalom (majd az Osztrák-Magyar Monarchia) közötti kapcsolat Freud születési événél sokkal korábbra nyúlik vissza: Mexikó meghódítása ugyancsak egy Habsburg császár, V. Károly uralkodásának idejére esett. A Moctezuma azték uralkodó által Hernán Cortés közvetítésével a császárnak küldött mesés ajándékokat az uralkodó elosztotta a Habsburg Birodalom fővárosai között, így azok közül számos darab Bécsbe került. A bécsi Néprajzi Múzeum legféltettebb kincsei között található Moctezuma csodálatos fejdísz. (Bár a kutatók bebizonyították, hogy – mivel 1580 körül készült – kizárt, hogy az azték uralkodó tulajdonában lett volna, az viszont bizonyos, hogy eredeti azték alkotásról van szó.)

Mindennapi sétái során Freud számtalan olyan dologgal találkozhatott, ami Bécs és Mexikó kapcsolatára utalt: a már említett fejdísz a Néprajzi Múzeumban; egy azték kódex, a *Vindobonensis* a Császári (ma Nemzeti) Könyvtárban; a Votivkirche: a Fogadalmi templom, amelynek építését Miksa rendelte el, hogy hálát adjon, amiért fivére, Ferenc József császár sértetlenül került ki egy ellene 1853-ban elkövetett merényletből. Ez az épület volt Miksa egyik legnagyobb terve: óriási, gótikus kőtemplom, amely olyan sokba került és olyan hatalmas volt, hogy el sem készült 1864-ig, amikor is Miksa császár elhajózott Mexikóba; ám még 1867-re sem fejezték be, amikorra tengerentúli birodalma össze is omlott. A templomot végül csak 1879-ben, 25 évvel építésének megkezdése után adták át, és addigra már nem Ferenc József életben maradásának, hanem Miksa halálának emlékművévé vált.

Freud több mint harminc évig élt Berggasse-i lakásában, néhány utcányira a Votivkirchétől. Akár sétálni indult, akár a belvárosba ment, akár a Ring felé vette útját, mindig szembetalálta magát a Fogadalmi templommal, Miksa számtalan bizarr ötletének egyikével. Több évvel Freud halála után Bécs városa, hogy kifejezze tiszteletét a tudatalatti felfedezője iránt, a Votivkirche előtti parkot – amely addig a Fogadalmi park nevet viselte – Freud parkká keresztelte át. Közepén egy emlékművel, amelyen ez a felirat áll: „Die Stimme des Intellekts ist leise”. – Az intellektus hangja halk.⁶

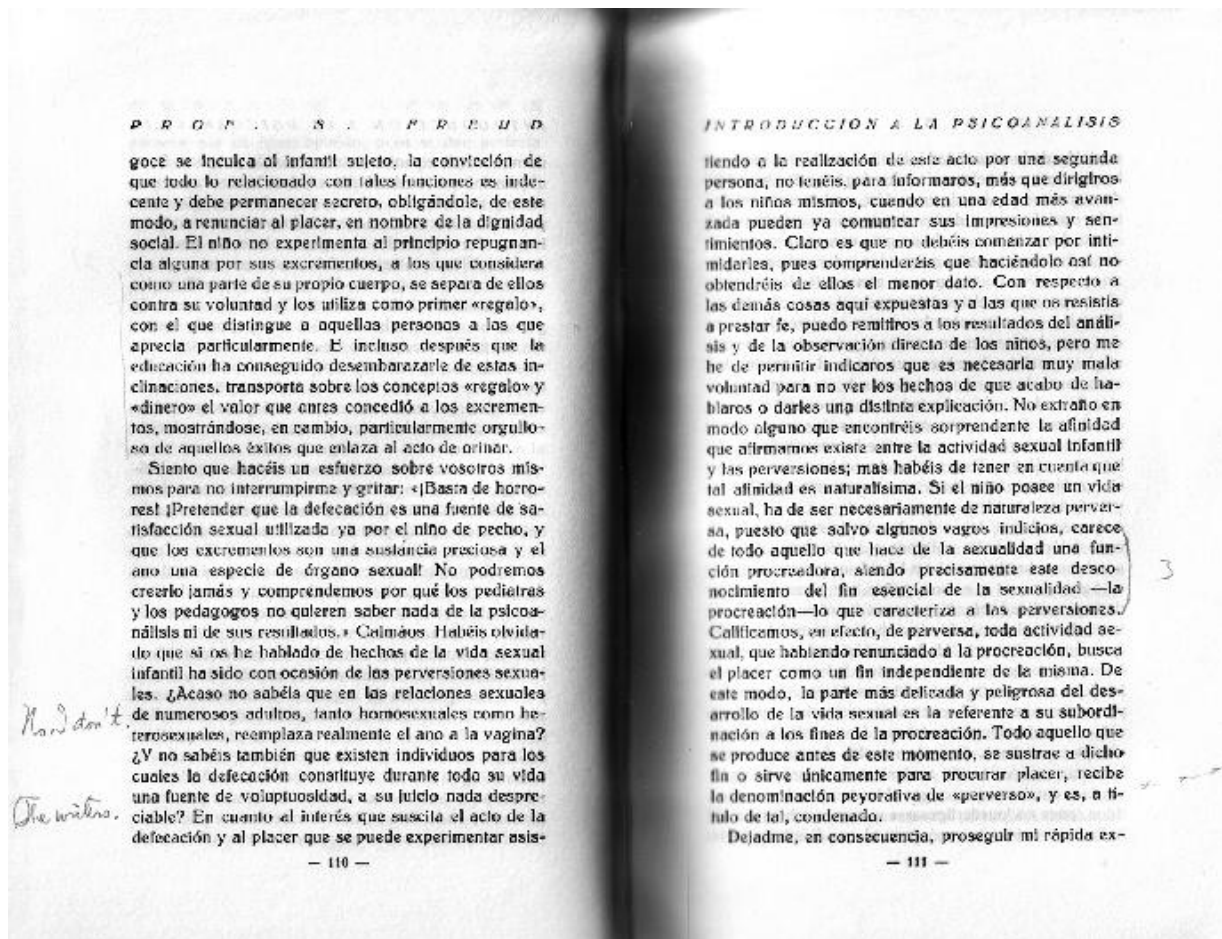
Így került hát Freud, halála után – a bürokrácia szeszélye folytán – szemtől szembe Miksa császárral.

Bácsvári Nelli fordítása

⁶ Sigmund Freud: *Egy illúzió jövője*. Bibliotheca, Budapest, 1945, 69.

Remedios Varo: *Az analitikustól távozó nő* (1960)

PROPÓSITOS DE FREUD

gocé se inculca al infantil sujeto, la convicción de que todo lo relacionado con tales funciones es indecente y debe permanecer secreto, obligándole, de este modo, a renunciar al placer, en nombre de la dignidad social. El niño no experimenta al principio repugnancia alguna por sus excrementos, a los que considera como una parte de su propio cuerpo, se separa de ellos contra su voluntad y los utiliza como primer «regalo», con el que distingue a aquellas personas a los que aprecia particularmente. E incluso después que la educación ha conseguido desembarazarle de estas inclinaciones, transporta sobre los conceptos «regalo» y «dinero» el valor que antes concedió a los excrementos, mostrándose, en cambio, particularmente orgulloso de aquellos éxitos que enlaza al acto de orinar.

Siento que hacéis un esfuerzo sobre vosotros mismos para no interrumpirme y gritar: «¡Basta de horror! ¡Pretender que la defecación es una fuente de satisfacción sexual utilizada ya por el niño de pecho, y que los excrementos son una sustancia preciosa y el ano una especie de órgano sexual! No podremos creerlo jamás y comprendemos por qué los pediatras y los pedagogos no quieren saber nada de la psicoanálisis ni de sus resultados.» Calmáos. Habéis olvidado que si os he hablado de hechos de la vida sexual infantil ha sido con ocasión de las perversiones sexuales. ¿Acaso no sabéis que en las relaciones sexuales de numerosos adultos, tanto homosexuales como heterosexuales, reemplaza realmente el ano a la vagina? ¿V no sabéis también que existen individuos para los cuales la defecación constituye durante toda su vida una fuente de voluptuosidad, a su juicio nada despreciable? En cuanto al interés que suscita el acto de la defecación y al placer que se puede experimentar asis-

No don't.

The writers.

INTRODUCCION A LA PSICOANALISIS

tiendo a la realización de este acto por una segunda persona, no tenéis, para informaros, más que dirigirlos a los niños mismos, cuando en una edad más avanzada pueden ya comunicar sus impresiones y sentimientos. Claro es que no debéis comenzar por intimidarlos, pues comprenderéis que haciéndolo así no obtendréis de ellos el menor dato. Con respecto a las demás cosas aquí expuestas y a las que os resistía a prestar fe, puedo remitiros a los resultados del análisis y de la observación directa de los niños, pero me he de permitir indicaros que es necesaria muy mala voluntad para no ver los hechos de que acabo de hablarlos o darles una distinta explicación. No extraño en modo alguno que encontréis sorprendente la afinidad que afirmamos existe entre la actividad sexual infantil y las perversiones; mas habéis de tener en cuenta que tal afinidad es naturalísima. Si el niño posee un vida sexual, ha de ser necesariamente de naturaleza perversa, puesto que salvo algunos vagos indicios, carece de todo aquello que hace de la sexualidad una función procreadora, siendo precisamente este desconocimiento del fin esencial de la sexualidad —la procreación— lo que caracteriza a las perversiones. Calificamos, en efecto, de perversa, toda actividad sexual, que habiendo renunciado a la procreación, busca el placer como un fin independiente de la misma. De este modo, la parte más delicada y peligrosa del desarrollo de la vida sexual es la referente a su subordinación a los fines de la procreación. Todo aquello que se produce antes de este momento, se sustrae a dicho fin o sirve únicamente para procurar placer, recibe la denominación peyorativa de «perverso», y es, a título de tal, condenado.

Dejadme, en consecuencia, proseguir mi rápida ex-

Egy oldal a *Bevezetés a pszichoanalízisbe* spanyol nyelvű kiadásából az 1923-33 között, Madridban kiadott Freud összkiadásból, Salvador Novo bejegyzéseivel.